

IDENTITATS I NACIÓ EN CONSTRUCCIÓ: EL CAS CATALÀ

Josep-Lluís Carod-Rovira



Josep-Lluís Carod-Rovira (Cambrils, 1952). Llicenciat en Filologia Catalana (UB), és el director executiu de la Càtedra sobre Diversitat Social de la Universitat Pompeu Fabra i de la revista *divÈrsia*. Ha estat Vicepresident de la Universitat Catalana d'Estiu i pronunciat nombroses conferències arreu dels Països Catalans i en altres països, i publicat també nombrosos articles i alguns llibres sobre el tema objecte d'estudi en aquest text, entre els quals "*La nova Catalunya*", "*2014*" i "*El patriotisme social, motor de construcció nacional*". Amb "*La passió italiana*" ha guanyat un dels premis Octubre 2012.

IDENTITATS I NACIÓ EN CONSTRUCCIÓ: EL CAS CATALÀ

Josep-Lluís Carod-Rovira



98

Introducció

Hi ha diversos fenòmens propis de la nostra època que ens condicionen a l'hora de formular la nostra idea de nació, com els processos de globalització no només econòmica sinó de circulació d'idees, influències culturals i tradicions diverses, el paisatge plurilingüe, la cada cop més elevada presència arreu de ciutadans i ciutadanes amb identitats complexes, simultànies, múltiples –no necessàriament concèntriques-, el nou paper de realitats no estatals o ni tan sols institucionals en l'àmbit internacional, o les noves i flexibles construccions de les identitats personals a través de nous mitjans, de comunitats d'internet, sense límits d'espai territorial o de temps.



Banderes dels 27 estats de la Unió Europea

Davant d'aquesta diversitat, el nacionalisme essencialista, el nacionalisme d'Estat, adopta una actitud defensiva i s'enfronta al cosmopolitisme, les tendències globalitzadores i els moviments migratoris massius, perquè se sent amenaçat, perdut, difícilment sap com enfrontar-s'hi. Sovint el que fa és excloure qualsevol pensament que no sigui com el seu. Curiosament, però, oposa el cosmopolitisme a les reivindicacions nacionals dels països sense estat, argumentant el caràcter anacrònic de la reivindicació d'una nova estatalitat en una Europa unida. Resulta, però, que no s'ha donat el cas que ningú que tingués estat hi renunciés i crida, pel cap baix, l'atenció que els que sí que en tenen aconsellin, als que no en tenen, que renunciïn a tenir-ne. I és cert que Europa està més unida que mai, però també que a Europa mai no hi havia hagut tants estats independents com ara. Tothom vol l'Europa unida, però des del seu propi estat.

El nacionalisme, tradicionalment, aspira a recrear una determinada construcció de la identitat nacional que ja està feta. Es tracta de preservar una suposada essència nacional. Una veritat oficial que sustenta una identitat oficial. La finalitat última és generar un relat únic i homogeni, indiscutible i inqüestionable, que justifiqui els atributs nacionals, el seu origen i la seva immutable validesa, per explicar i condicionar la nació d'avui, per determinar-ne de forma invariable una identitat etnocultural ja acabada i tancada, per imposar a les noves generacions la nació del passat.

Així, la nació dels morts s'imposa a la nació dels vius. Els vius no poden modificar-la, ni tocar-la, ni fer-hi cap aportació nova.

Paradoxalment, però, el nacionalisme d'estat no se'n diu mai així, sempre es reclama del *patriotisme* i els seus adeptes són *patriotes*, a la memòria

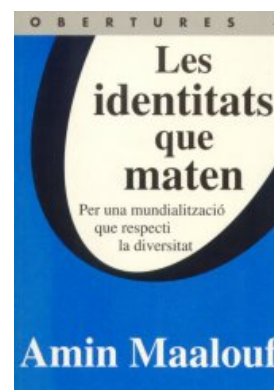


dels quals s'alcen monuments pertot, en record de guerres i màrtirs per la pàtria. Deixen el nacionalisme per als altres. Però el nacionalisme més potent, el nacionalisme de debò, sempre és el que va a càrrec dels pressupostos generals de l'estat, no importa quin estat.

El nacionalisme essencialista tracta de condicionar sobretot la identitat, però també les actituds polítiques i culturals de la ciutadania d'avui en la defensa d'una idea de nació que ja els ha estat donada com a immodificable, tancada, coherent en si mateixa i, per tant, impermeable a noves aportacions, estàtica i incapaç d'evolucionar. I evidentment, es tracta també de mostrar al món aquesta imatge homogènia, monolítica de la nació, sense espai per a la diversitat interna.

100

Els mecanismes d'imposició d'aquest segell identitari són diversos. Poden tenir manifestacions violentes, d'exclusió i de rebuig a la diferència. "*Les identitats que maten*", diria Amin Maalouf. Poden portar a falses i perilloses distincions entre bons i mals nacionals, en funció de si comparteixen o no un tret identitari concret o una determinada defensa acrítica de la nació, enfront de les suposades amenaces externes o provinents de la diversitat interna.



Poden també tenir manifestacions aparentment innòcues, que passen desapercebudes per quotidianes. És el que Michael Billig anomena el *nacionalisme banal*, el que imposa una realitat de forma latent, pacífica, quasi imperceptible, i que és tan o més influent que aquell que es manifesta de forma agressiva. És el nacionalisme de la normalitat diària, que se sent agredit per una minúscula bandera al clatell de la samarreta d'un equip de futbol i en troba normal una altra de la mida d'una pista de tennis en un

espai públic, o bé que no té escrúpols científics a ser l'únic a posar nacionalitat a la seva velocitat ferroviària. Des d'aquest punt de vista, el nacionalisme és control, és restricció de les llibertats individuals de la ciutadania, és restricció de la llibertat. Però el nacionalisme d'estat és cosa de l'estat i no hauria de ser-ho dels pobles que no en tenen.

És la rigidesa, aquest encarcament del nacionalisme essencialista, el que fa de molts dels estats actuals un projecte nacional caduc, que ja ha passat de moda. La nació, en els termes abans esmentats, és buida. El paper de la gent, dels membres de la nació, és el de defensors de la nació que existeix per sí mateixa, sense comptar amb ells. La gent, doncs, hi és secundària i accessòria a l'existència de la nació. La gran crítica que pot fer-se a aquesta concepció és que ignora per complet la dimensió relacional de la nació, la dimensió humana, les persones.



101

Per al nacionalisme essencialista les persones són instruments i no protagonistes de la nació. O bé accepten el que ja hi ha o no pertanyen a la nació. Però ja se sap que, generalment, les coses més rígides són les que més fàcilment acaben trencant-se. Com més plural i diversa és la nació més obsolet esdevé un concepte essencialista de la nació, menys futur té el nacionalisme concebut d'aquesta manera. I si això val per a una nació, en el cas d'un estat plurinacional la validesa de l'afirmació és encara superior.

Hi ha, però, una altra manera de respondre als reptes del segle XXI i construir els projectes nacionals. Fóra un error greu d'aplicar fórmules estatistes clàssiques a estructures nacionals que no posseeixen un estat propi en exclusiva, ja que el més adequat és aprofitar tota la força singular de la pluralitat per generar una dinàmica pròpia, que permeti ser fidels a la pròpia tradició d'obertura, flexibilitat i adaptació. No cal, ni interessa, ni tampoc convé per a una millor cohesió i convivència, reproduir mimèticament els tics estatistes del nacionalisme essencialista.

Allò que es necessita és fer tota una altra cosa, ja que pot fer-se diferentment i fins i tot millor, establint diferències amb models vinculats a un determinat tipus de pressions pròpies dels estats, que estan molt lluny de la pròpia tradició i que, més aviat, s'han patit històricament. I quan una nació que ha patit l'Estat vol actuar com si el tingués, l'experiment falla. Intentar imposar a tothom algunes característiques nacionals (tal com fan els Estats), és contraproductiu. Cal comptar, i de fet s'ha anat comptant, amb el poder d'atracció del projecte conjunt, de la nació inacabada que té sempre un espai de dignitat i participació per a gent nova. Aquesta és la primera obertura nacional necessària: al món i a cada persona arribada de fora.

Una nació sense Estat, amb una identitat fixa, està destinada al fracàs, a empètitir-se i a ser engolida pels Estats en el joc dels Estats, per no encertar l'estratègia que correspon a la seva condició. En el cas català, un model de país congelat en el temps és impossible, però sobretot no és desitjable i està condemnat a encongir-se i, doncs, al fracàs, per falta d'atractiu.



102

Les potencialitats de Catalunya per a construir un nou projecte nacional

En el cas català hi ha elements del nostre passat i del nostre present nacional que cal ressaltar perquè ens fan enormement aptes per construir un projecte nacional d'èxit al segle XXI, sent com som una societat nacional diferenciada, amb una llarga tradició d'acolliment i, doncs, de barreja. Els valors que ens caracteritzen en la nostra construcció nacional són, en bona part, fruit d'un procés virtuós de construcció d'una identitat per part del poble de Catalunya que és oberta, dinàmica, inclusiva, orientada al futur i lligada estretament a les llibertats.

I cal continuar construint sobre aquests valors. Catalunya i la llibertat són una mateixa cosa, assegurava el president Companys. Els enemics de l'una sempre ho han estat de l'altra, les llibertats nacionals de Catalunya i les llibertats i els drets de la ciutadania sempre han estat estretament lligats, si avança l'una ho fan també les altres. La reinterpretació en positiu d'aquest

llegat ens fa especialment aptes per construir la nació del futur ben diferentment a altres experiències i models històrics.

La paraula *construir* no és casual, sinó que és emprada ben conscientment i amb tota la càrrega semàntica del mot. L'atzar històric, però també la ferma voluntat dels catalans i les catalanes han permès extreure de la nostra història els millors valors per a la nació del futur. Per això és del tot imprescindible girar full a qualsevol dependència del nacionalisme essencialista per abraçar una idea nova de nació. Per avançar cap al futur cal passar del nacionalisme a la nació

Les obertures necessàries del projecte nacional català



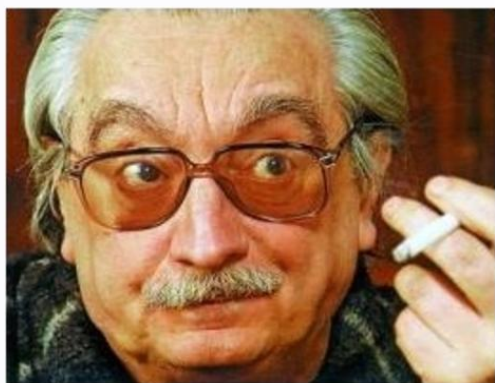
Una obertura de la identitat sobre la base de la nació projecte, de la nació en construcció, cap a la idea de la cohesió social com a cohesió nacional, una obertura a la diversitat profunda de la nació i un reconeixement de la totalitat de la nació cultural i dels seus interessos socials i econòmics, són elements bàsics de la proposta d'un nou projecte de *nació catalana en construcció*. Cal, però, una premissa bàsica: és absolutament imprescindible de recuperar la confiança i abandonar el derrotisme.

103

Qui pot tenir interès a apuntar-se a una nació de discurs derrotista, de pessimisme col·lectiu, a un país que s'extingeix? Per a qui pot tenir algun atractiu l'aprenentatge i l'ús posterior d'una llengua que s'acaba, segons sentim a dir des de fa anys? Només els pobles que recuperen la confiança en ells mateixos estan en condicions de construir-se com a nació i fer possible una alternativa potent d'autoestima col·lectiva davant el pessimisme nacional.

Nació en construcció, nació projecte

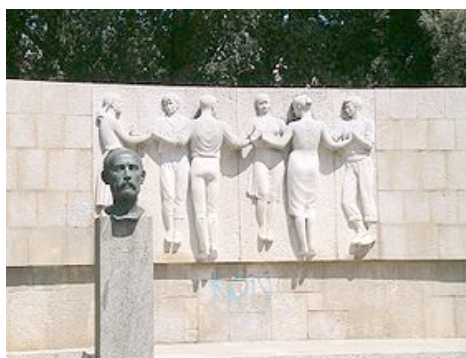
Es tracta de bastir el projecte nacional del futur, principalment, sobre la base de la defensa de les llibertats, sobre la base de la voluntat de les *generacions actuals* de catalans i catalanes, no de la dels catalans de fa un segle. Aquesta és la qüestió essencial, la veritable pedra de toc d'un



projecte modern i amb aspiracions de continuïtat en el temps. Al cap i a la fi, com afirmava Joan Fuster, “*Catalunya, els Països Catalans, som una aglomeració successiva de gent que, finalment, hem decidit ser catalans*”.

Situar l'èmfasi, el punt gravitatori de la nació en el futur possible, obert, construïble, i no només en les essències d'un passat tancat i immodificable, és un moviment estratègic convenient per a la construcció d'un projecte nacional democràtic, gairebé un gir copernicà molt senzill de comprendre: o renovar-se o morir. Situar la nació com a punt d'arribada (i no exclusivament com a punt de partida, com fan els nacionalistes) ens permet recollir més fidelment la nostra història, el millor del nostre passat i aprofundir encara més en la nostra tradició de nació inclusiva, que incorpora, que integra, que suma, que acull, de nació que construeix – sempre com un sol poble- el seu futur nacional.

Justament, el passat és allò que els catalans d'avui, d'orígens geogràfics, familiars, socials, culturals, lingüístics i religiosos tan diversos, tenim diferent. Però el futur, en canvi, és allò que tots podem compartir, tant se val d'on vinguem, els cognoms que duguem i l'idioma que parlem a casa, perquè el futur encara no existeix i, sobretot, s'ha de fer: el podem fer, doncs, i el podem fer junts. Una concepció de la nació basada en el lloc de naixement dels ciutadans, per exemple, deixaria fora de l'univers



referencial de la catalanitat personatges tan *catalans*, en l'imaginari col·lectiu, com el *canari* Àngel Guimerà, nom clau del teatre popular, o el *cordovès* Pep Ventura, forjador de la sardana moderna. L'èxit del projecte nacional català, depèn en gran mesura no de la nació del passat, sinó de la voluntat de construir la nació del futur, de forma que generi l'adhesió de la

ciutadania, de tota la ciutadania, no només d'una part, no exclusivament dels nacionalistes. Per això cal afrontar el debat de les identitats complexes fugint, precisament, del nacionalisme essencialista.



Una concepció de la catalanitat reduïda al passat té el perill de convertir-se no sols en antiquada, sinó en absolutament carrinclona i no gens atractiva per als catalans d'avui, tant se val quin sigui el seu origen. A més, comporta també un altre risc encara superior a aquest: entendre que només són catalans els que encaixen amb aquesta idea tronada i estàtica de la catalanitat. Per aquesta via reduccionista i poruga, atrinxerada a la defensiva en una noció d'identitat immutable amb el pas del temps, ser català pot acabar sent una opció de minories en el territori català mateix, ja que siguin pocs els ciutadans que s'hi sentin identificats, en comptes de ser la condició majoritària, natural i desitjada per tota la ciutadania, identificada amb una nova manera de ser català: la d'ara, la de principis del segle XXI. L'estratègia contrària aboca la catalanitat, com a espai d'identificació nacional i convivència social, a un procés imparable de minorització en el seu propi territori.

105

La Catalunya que existeix és la dels nostres dies. És convenient de conservar el passat històric a la memòria col·lectiva i facilitar-ne l'accés al seu coneixement general, però ni aquest passat és el de tots avui, ni és ja el present que es viu, ni el futur cap on s'avança, entre altres motius perquè la gent, les persones, els ciutadans, en definitiva, els protagonistes de les vides reals, ja són uns altres. Alguns discursos nacionalistes essencialistes, més carregats de bona fe que de ciència, formulen la catalanitat des de paràmetres inconscientment etnicistes, de manera que no fan altra cosa que reduir *els catalans*, a Catalunya mateix, a un grup més, enmig del mosaic de grups d'origen divers a la societat catalana contemporània.



Si resulta que a Catalunya només hi ha –i per sempre, transmetent la condició originària, de forma permanent, als descendents- andalusos,

murcians, extremenys, aragonesos, gallecs, argentins, equatorians, colombians, marroquins, senegalesos, on són els catalans? No hi ha catalans a Catalunya? Mai no seran també *catalans* tots aquests nous ciutadans residents aquí, en molts casos fa ja dècades? El seu passat nacional en un altre lloc, els ha d'impedir tenir un futur nacional diferent i millor, on ara viuen? De fet, quants dels catalans i catalanes d'avui poden dir que tenen tots quatre avis i àvies, catalans de soca-rel?



La idea d'una Catalunya mosaic, en la qual només una part de la societat és catalana, constitueix una veritable temeritat. Una part catalana, minoritària, al costat d'una altra d'espanyola, magribina, equatoriana, senegalesa, argentina, romanesa, filipina, a parts iguals, en una mena de

fira de la diversitat permanent, seria el suïcidi de Catalunya com a país. La Catalunya diversa viu i es reconeix en un espai comú i compartit, per decisió voluntària, que és el de la catalanitat assumida, viva i dinàmica, en construcció permanent per sobre dels orígens diversos de cadascú.

106

La reconstrucció del subjecte històric nacional català constitueix un repte apassionant per als integrants de la societat catalana d'avui. Aquesta reconstrucció hauria de prendre partit pels canvis lligats a la informacionalització, a la globalització i al desplegament de les societats en xarxa. La batalla de la modernitat i la societat del coneixement és un objectiu nacional de primera magnitud, prioritzant la inversió en capital humà, en una veritable revolució educativa, invertint en recerca com a aposta de futur, tot democratitzant l'accés al coneixement i a la cultura.

En uns moments en què la noció de pertinença és cada cop més flexible i, sobretot, no exloent, cal ser molt curosos en l'ús de certes afirmacions que, en cap cas, no són generalitzables a tots els components de la societat catalana contemporània. El "*boti, boti, boti, espanyol el qui no voti*", exclou de la





condició de *catalans* tots aquells que també se senten espanyols i, doncs, si se'n senten és que en són, *també*. Com els exiliats catalans republicans a Mèxic o a l'Argentina, mai no van deixar de sentir-se i ser catalans, per esdevenir també argentins o mexicans, sense reserves.

Els nous catalans arribats aquí, procedents de diferents territoris peninsulars, tan ben retratats per Francesc Candel a "*Els altres catalans*", van venir, amb una cultura i una llengua, però també amb tot un univers de referències sentimentals i la mirada enyorant uns paisatges que no eren els d'aquí. Per a ells, Espanya i tot allò que és espanyol no anava associat a una idea negativa, d'opressió o de conflicte, sinó que tenia unes connotacions positives o, si més no, de naturalitat i familiaritat, les quals eren transmeses així als seus descendents. La majoria va fer seva la nova realitat catalana de forma progressiva, començant pels valors col·lectius. La llengua era la dificultat més gran que molts ja no van poder superar, ni per l'edat, ni pel context repressiu de la dictadura. Però els fills van adoptar-la també com a pròpia, al costat de l'idioma dels pares. La majoria va assumir la nova condició catalana, sense renunciar a l'espanyolitat originària, i això explica bona part del panorama d'identitats complexes i simultànies del país d'avui.



Cal abandonar l'empat infinit de la confrontació entre dues identitats essencialistes (la del nacionalisme que té estat i la del nacionalisme que no en té i el pateix, la del "*només som catalans o només som espanyols*") per guanyar l'adhesió de la totalitat de la ciutadania a la construcció d'un projecte nacional lliure, comú, compartit, de futur, que es basi en la seva voluntat majoritària: un projecte nacional, doncs, nou. Fóra absurd de plantejar-se un horitzó nacional que es basés en els mateixos postulats ideològics que els estats que avui per avui limiten la vida col·lectiva a

societats nacionals diferenciades. La nova idea de nació ha de ser necessàriament oberta, com correspon a una realitat social complexa com l'actual, però en la qual la diversitat és vista com a motor i força, i no com a amenaça a abatre.

No es tracta de construir una societat només per als ciutadans *nacionalistes*, que només en constitueixen una part, sinó per a la totalitat de ciutadans de la nació, tots els *nacionals*, que en són el tot. Només movent-se nacionalment, avançant nacionalment, es pot arribar a la plenitud nacional. Si es vol jugar amb els instruments habituals de l'estat, el fracàs ja és assegurat a l'avançada. Per guanyar, caldrà jugar amb les eines pròpies.

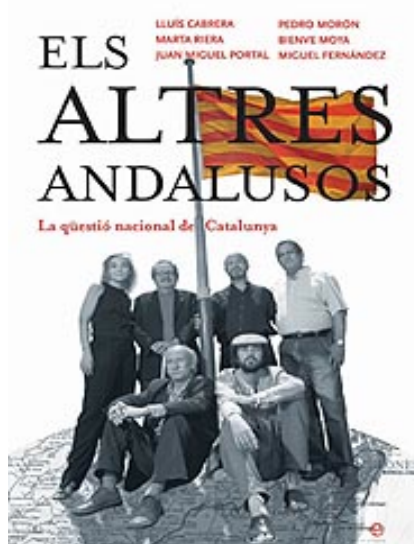
La nostra pàtria és el nostre temps, la nació és la nostra gent i el país les persones que hi viuen. Allò que s'ha de transformar és el present, triant el millor del passat heretat i dissenyant el futur que hauran de construir tots els integrants de la nació actual, del poble català d'avui. ***Cada generació té dret a construir la nació, té dret a fixar les noves regles de joc.*** La nació heretada pot ser un element d'identificació i el llegat que fonamenti una voluntat de futur, però la llosa del passat no pot ser tan gran que impedeixi qualsevol moviment per alçar-se i avançar. El pes de la motxilla de l'herència no pot impedir caminar lliurement cap a la nació del futur, fent-hi els canvis que calguin en la seva fesomia identitària, precisament perquè, amb la solidesa civil que li atorga la participació de les persones, sigui més perdurable en el temps, perquè la fortalesa li vindrà de l'adhesió lliure i conscient de les persones que s'hi identifiquin.



Situant la nació com a punt d'arribada deixem de ser presoners d'una nació definida i fixa, de contorns clarament estipulats i requisits ètnics a cobrir i acceptem la naturalesa dinàmica i complexa de les identitats contemporànies, al mateix temps que posem en mans de les generacions presents les decisions sobre un futur que ningú no pot escriure per ells. D'aquesta manera, la construcció nacional catalana és, alhora, horitzó i lligam social. La nació en construcció permet les aportacions de tothom, la

nació inacabada té sempre un espai de dignitat i participació per a gent nova, per a la no tan nova i per a la gent de sempre.

El motor de la construcció permanent de la nació catalana no pot ser la nacionalista, esgotadora i frustrant obsessió antiespanyola, amb totes les dependències limitadores que aquest fet comporta. No es tracta de trobar un enemic on descarregar les culpes dels problemes col·lectius. A això ja s'hi ha destinat, al llarg de les darreres dècades, massa energies i no és sensat de destinar-hi més temps, ni tampoc distreure-hi les forces.



El nucli dur, el moll de l'os de la nova nació catalana, en construcció permanent, hauria de fonamentar-se en estar centrats en la il·lusió col·lectiva i democràtica per la llibertat. Això exigeix d'anar sumant amb les noves incorporacions demogràfiques, per traçar un destí nacional propi, que vagi a favor de *tots*

els catalans i catalanes. També d'aquells que amb Espanya tenen una bona relació, i fins i tot alguna implicació familiar, emocional, o bé els atreu la seva música, el seu paisatge, la seva cultura, però a qui la tradicional posició de subordinació al si de l'Estat els fa nosa, els és un obstacle per assolir els seus somnis i projectes personals. Em refereixo al projecte de construcció d'una nació catalana moderna, dinàmica, inclusiva, en la qual no es pregunta a ningú d'on ve, sinó cap on va.

Ens referim a una nació on caben aquells que se senten i, per tant, són catalans *només* (i mediterranis i europeus...), juntament amb aquells que se senten, i són, catalans *també*. Catalans i espanyols; catalans, molt argentins i una mica espanyols; molt marroquins, una mica catalans i una mica més espanyols o no gens. Tant se val. Constatada la diversitat i complexitat de l'univers identitari al si de la societat catalana, hi apareix un factor en comú que en constitueix, alhora, el vincle social més potent: la catalanitat, la circumstància que poc, molt o bé del tot, la majoria se sent catalana, simultàniament o no amb altres identitats, viscudes i sentides amb intensitats també molt diverses. I tots tenen el somni català de prosperar aquí, amb els seus.

Els nous catalans i catalanes, els vinguts *de fora*, aspiren a esdevenir gent *de dintre*. Els que acaben de començar la seva vida com a catalans, volen fer-se un lloc, legítimament, al costat dels catalans de tota la vida. El seu objectiu no és altra que poder formar part, amb naturalitat, del paisatge del país on viuen i treballen, al qual aporten els seus coneixements i contribueixen al seu progrés i riquesa, el que serà ja el país dels fills i els néts, l'indret on moriran tots plegats i on, abans, s'hauran esforçat per trobar-hi la dignitat impossible en el país d'origen. Als antics emigrants econòmics o exiliats polítics, una estructura econòmica injusta o una situació política dictatorial els va foragitar d'una terra on no van poder fer realitat el somni d'un futur millor per a ells i els seus.



Una identitat catalana renovada, actualitzada, moderna, ha de valorar positivament l'idioma nacional i la cultura del país com a patrimoni per a ser compartit, però ha d'anar més lluny i ampliar-se amb tot el patrimoni de valors que la societat catalana d'avui, de fet, ja comparteix i assumeix com a riquesa pròpia: l'esforç individual, el treball, el risc i la iniciativa personals, l'associacionisme, la prioritització del protagonisme civil per sobre del

burocràtic, el pes superior de la societat a l'estatisme, el respecte per la intimitat, la confiança en el propi neguit emprenedor i no en la subvenció immobilitzadora, etc. Aquests són els valors que, de sempre, han fet gran aquest país i que van permetre que, gent vinguda de fora, comencés un petit negoci pel seu compte i risc que, amb el pas del temps, ja va anar creixent.

De cap manera no es pot menystenir la cultura nacional creada a través dels anys i el seu vehicle lingüístic, que ens fan diferents entre la resta de cultures i llengües, però si es vol facilitar una identificació general amb el país, els elements d'identificació no poden ser exclusivament aquests. L'aspiració a una superior qualitat de vida material, cultural i democràtica,

així com la igualtat d'oportunitats per accedir-hi, ha de formar part de la identitat del nou projecte nacional, just al costat de la llengua i la cultura nacionals bastida durant segles.

En l'actual procés històric, *allò que compta no és la identitat, sinó la identificació*. Que sentint-se cadascú el que se senti, tothom s'identifiqui amb Catalunya, com l'espai on construir la pròpia utopia de benestar, cultura i llibertat. Catalunya ha d'oferir a tothom les oportunitats i la llibertat per



construir el seu propi projecte vital, amb dignitat, respecte i il·lusió. Ens referim a la identificació amb una mateixa realitat, la mateixa per a tothom, al marge de la identitat personal de cadascú. Una identificació amb uns paisatges, uns carrers, unes festes, un barri, una gent, uns costums, una feina, uns amics, uns hàbits alimentaris, uns determinats valors col·lectius, unes formes de vida, unes músiques, uns colors, unes olors, una cultura, una llengua, un país atractiu al qual val la pena apuntar-se... Però caldrà també augmentar i diversificar el repertori de símbols comuns, trobar nous referents nacionals per al segle XXI i fer possible que tothom pugui participar en la definició actualitzada d'allò que som i que ens fa diferents dels que no són *nosaltres*.

111



Aquesta concepció té la mateixa força que la llengua catalana com a element d'incorporació i de cohesió: la voluntat personal. És evident que el català no és la llengua materna de molts catalans i catalanes, però sí que és la llengua del seu país. De la mateixa manera, Catalunya no és el lloc de naixement de molts catalans i catalanes, però sí que és també el seu país. És català qui vol construir

el futur nacional català, amb el seu propi accent: és català qui en vol ser. No es tracta d'assimilar, tot fent desaparèixer la identitat amb la qual hom

va arribar ahir al país, sinó de compartir la nació d'avui, donant veu i un lloc de respecte per a tothom.

Aquesta forma d'entendre la nació fa que pugui pensar-se com un exercici radicalment democràtic, d'expressió quotidiana de la voluntat de ser conjunta. És a dir, un projecte compartit i que inclou tothom que tingui voluntat de ser-hi. Un projecte nacional com aquest representa altres avantatges com a via política, perquè és una nació que compta amb la gent, perquè la fa la gent. Per a ser català, doncs, només cal voler ser català, perquè ser català no és una herència, ni pot ser una imposició, sinó una elecció. Felicitment, tenim la sort de no ser una raça, sinó una cultura. I el tret distintiu bàsic de tota cultura és la llengua. I com que una llengua es pot aprendre, el projecte nacional català permet l'adhesió amb facilitat, ja que no es fonamenta en plantejaments de caràcter ètnic, sinó en un factor tan profundament democràtic com és la voluntat i la llibertat d'elecció.



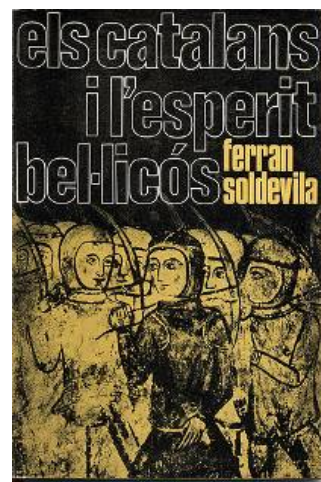
De fa anys, hi ha programes innovadors, com les parelles lingüístiques o el programa *Quedem?* -impulsat per Òmnium Cultural- que tracten no d'ensenyar la llengua, sinó de *compartir l'idioma*. Es tracta d'experiències culturals, vitals, potser a partir de la llengua, però anant molt més enllà d'una pràctica lingüística simple i convencional, per esdevenir una forma més de caminar plegats en la construcció nacional. Per això és essencial que la totalitat del projecte nacional sigui percebut com a modificable, com a adaptable i obert a les aportacions de tothom, precisament perquè tothom pugui fer-se'l seu.

112

Els nous membres de la societat catalana, es troben, en arribar al país un panorama de diversitat, fan les seves tries i continuen construint la cultura catalana, que el dia de demà serà identificada com la cultura catalana de la majoria. La Catalunya de demà es construeix sobre la diversitat d'avui. Qui sap quines noves tradicions catalaníssimes s'estan gestant en aquests moments, als carrers de les nostres ciutats i viles i encara no ens ho semblen...! La Catalunya d'ahir no contenia exactament els mateixos elements que la d'ara, però la Catalunya actual, la que coneixem i vivim és tan real i tan catalana com la de fa un segle o bé set i tot, encara que ni els

d'ahir ni els d'avui potser no ens reconeixeríem els uns als altres com a catalans. Ens és **imprescindible trobar, inventar, crear nous referents nacionals**, actuals, que només en seran si són percebuts com a propis per la majoria de la ciutadania i ho seran tant o més que els referents nacionals del passat. I ningú no ha de renunciar a res, a ser el que ja era, per ser *també* català.

Em refereixo, doncs, a la necessitat imperiosa de construir una nova nació catalana, nació i catalana, però també nova: una nació nacional, no una nació nacionalista. Com catalana era la nació de Jaume I, on ningú no coneixia de quin poble arribaria a ser característic el pa amb tomàquet, perquè llavors ningú no en tenia a Europa. I era catalana la nació estudiada per Ferran Soldevila, amb catalans d'esperit bel·licós (algun record en queda, sobretot per Grècia), tan diferent de la nació catalana del segle XX, paradigma del pacte, el pragmatisme i la concertació.



Hi ha hagut al llarg dels segles una nació catalana, encadenada a una altra i un altra nació catalana tan diferent d'una època a una altra, que sovint ha estat contraposada a ella mateixa, en segles diferents, sense per això deixar de ser percebuda pels altres, pels contemporanis, com a nació catalana. Cal assumir-ho, desacomplexadament, amb un capteniment coratjós, com a millor fórmula d'alliberar-se dels obstacles del passat i els condicionants d'una visió nacionalista de la història, però ben poc nacional. D'aquesta manera, **el nacionalisme pot arribar a ser l'obstacle fonamental per a la construcció de la nació.**



Un element essencial de la Nació és també construir i compartir el benestar, allò que Roca i Farreras, el primer teòric del'autodeterminació, ja anomenà, fa més de cent anys, el *patriotisme social*. Aquest projecte nacional ha de tenir com a principi d'actuació la solidaritat, la cohesió social, en benefici de tots i totes. Una nació és aquell espai on la responsabilitat col·lectiva, on la consciència d'estar construint un futur en comú, on el compromís conjunt permet d'afrontar amb

generositat i convenciment la redistribució de la riquesa per generar oportunitats i benestar per a tothom. Al cap i a la fi, una nació no és altra cosa que un espai concret on un determinat grup humà comparteix referents, complicitats, afectes, emocions i interessos. Per aquest motiu, el benestar i la solidaritat han de formar part també de la construcció nacional, del bé comú, de la mateixa manera que un determinat model d'Estat del Benestar forma part de la identitat dels països nòrdics.

Només així, el projecte englobarà la totalitat de la nació: la seva gent. L'extensió dels ajuts a les famílies monoparentals, l'atenció a la dependència, la lluita contra l'atur i la precarietat laboral (que afecten molt més la població recentment arribada i el



sectors populars autòctons) han de generar una identificació amb el país com a terra de solidaritat i benestar. Això genera un orgull de país com a lloc on estan passant coses, on s'està construint un model de societat que val la pena, que no deixa ningú enrere, ni a banda, separat per barreres inamovibles.

114

Catalunya existeix, avui, gràcies a milers i milers de persones, dels que ja hi eren i dels que han anat arribant, ni només mercès als uns ni tampoc tan sols als altres. El cas català és excepcional, no perquè d'altres països no siguin fruit de la barreja, sinó per la manera com aquesta nació s'ha reconstituït, com a poble cohesionat, en un curt període de temps i amb un gran canvi demogràfic. Malgrat l'impacte poblacional de les migracions dels anys 50 i 60, un dels fets més transcendents de la nostra història contemporània, aquí no hi ha "segones generacions" i s'ha de vetllar perquè continuï sense haver-n'hi. Només en deu anys, s'ha passat de sis milions a set i mig, molt més del que ha rebut, en el mateix període, la república federal alemanya unificada. I tota aquesta estructura humana fa encara aquest país molt més apte per fer front al futur, més apte per generar la identificació amb el projecte nacional de Catalunya, sigui quina sigui la identitat personal de cadascú. més apte per generar la identificació amb el projecte nacional de Catalunya, sigui quina sigui la identitat personal de cadascú.

La càrrega emocional d'un projecte esperançador és important, però les connexions amb aquest futur, les identificacions de qui acaba d'arribar a aquest escenari, potser provindran d'un entusiasme més estratègic. Probablement, l'atractiu d'una Catalunya millor i més sobirana es tradueixi, per a molta gent, en un servei de salut potent, una escola de qualitat, un habitatge digne, una oferta cultural equilibrada, unes infraestructures més modernes, amb un aeroport que permeti una connexió més directa amb el món per fer-hi negocis, ponts culturals o mantenir els lligams familiars amb la terra d'origen. Les polítiques públiques en aquesta línia generen, de fet, una identificació molt més estratègica amb la nació. Avui ningú ja no dubta que, allò que es decideixi de Catalunya estant, serà molt més beneficiós per als catalans. I per això creix el nombre de ciutadans que s'identifiquen amb un projecte de major ambició nacional que comporta la idea associada de més benestar per a tothom i una superior qualitat de vida.



Aquesta és l'aposta nacional d'èxit. Una nació que no es veu amenaçada pels canvis, per l'arribada de gent nova al país, o per les formes més contemporànies de relacions internacionals, sinó que se n'alimenta, s'hi reforça. Aquesta nació-projecte s'entén amb la globalització, hi troba el seu encaix i, fins i tot, aporta una forma d'organització social, una nova forma d'identificació de la totalitat de la seva ciutadania.



De la mateixa manera que la gent nouvinguda no arriba aquí òrfena de referents i sense cap llengua ni cultura com a bagatge, tampoc és cert que aterrin a un desert cultural, a una terra erma d'identitat i sense idioma. En realitat, s'hi troba una cultura i una llengua que ja hi eren abans de venir-hi ells i que són les que fan diferent, nacional, la societat catalana de totes les altres. Aquestes han de ser la llengua i la cultura que els acullin, les que també seran seves, al costat de les que ja duïen en començar el viatge familiar cap a l'esperança. Tan sols una

societat autocentrada, no pas etnocèntrica, marcada amb uns senyals distintius clars que et permetin identificar-t'hi i enriquir-los amb matisos nous, tindrà la robustesa i capacitat per fer front a tots els reptes col·lectius que es plantegin, perquè serà una societat forta. En canvi, una societat feble, sense personalitat pròpia ni valors que n'exterioritzin la identitat, estarà sempre sotmesa al capricis de la història i el poder.

Un projecte nacional com aquest ofereix respostes polítiques alternatives més adequades a les persones d'avui, més democràtiques i flexibles, més adaptades a les identitats complexes o múltiples. En certa manera, **l'èxit de l'esdevenidor nacional de la Catalunya futura depèn molt més dels qui encara no han pujat al carro nacional, que no pas dels que ja hi són.** És imprescindible que, des de l'honestedat més profunda i el respecte més evident, es faciliti l'encaix nacional d'aquesta gent també catalana de destí, ells i els descendents, per poder guanyar la batalla nacional. I és molta la gent de fora que, legítimament, vol esdevenir gent de dintre i que ja s'ha adherit a aquesta idea de nació.

En aquesta nova nació catalana ha d'haver-hi espai per a totes les veus. Totes les trajectòries vitals, juntes i orquestrades, marcaran amb les ambicions pròpies, l'esdevenidor nacional. Reconèixer i respectar la pròpia diversitat interna (identitària, cultural, lingüística, religiosa) forma part de la nostra identitat nacional d'avui, però, sobretot, és absolutament imprescindible per a garantir-ne la pervivència en el futur, sobre uns fonaments socials d'una solidesa enorme.

116

La diversitat interna de la nació

No es tracta tampoc d'imaginar Catalunya com una entelèquia. La nació catalana té una forma definida, específica i diferenciada, el que passa és que aquesta forma no es rovella ni es deixa atrapar per l'oficialitat. Desborda els llibres d'història, desborda les institucions, i es defineix cada dia al carrer. La gent del país ens deixa veure com som els catalans a través de diverses



expressions culturals, d'apropriacions lingüístiques, d'adaptacions pròpies del patrimoni nacional heretat i d'expressions de voluntat política que van molt més enllà dels partits. Sortosament, fins i tot disposant d'estat propi, la potència i la creativitat de la societat civil catalana faria que la nació anés molt més enllà de les estructures rígides de l'estat.

Aquesta potència dinàmica de la nació ha de ser reconeguda. Seria un error catastròfic no fer-ho. N'hi ha que volen dividir la nació amb disputes absurdes sobre la puresa o no d'alguns. El problema de Catalunya no és de quin material està feta, no és quina expressió cultural, social o política del catalanisme és més pura o més autèntica, el problema és que no és propietària exclusiva del seu destí, que no té a les seves mans les decisions bàsiques que en determinen el futur. Certes discussions nacionalistes estèrils s'han d'acabar per donar pas als debats nacionals sobre on volem anar tots junts, com a poble cohesionat. I en aquest sentit la cohesió territorial és també cabdal i el lideratge de la capital de la nació -i la seva àrea més immediata- fonamental.



És innegable el paper de motor nacional que ha d'assumir Barcelona i la seva àrea més propera d'influència, perquè qualsevol cosa que assumeixi la capital serà més nacional, perquè serà de la majoria de la nació. És de justícia reconèixer que, per al país i la seva cultura, ha estat una sort disposar d'una capital

potent i ben posicionada internacionalment, capaç d'incorporar i transformar, donant sentit propi a totes les tradicions i les transformacions de la modernitat.

Bona part del que es projecta internacionalment de Catalunya depèn, sovint, de la imatge del país que dona Barcelona. Per aquest motiu, un dels reptes col·lectius més importants és que Barcelona assumeixi, sense complexos, el lideratge de la nació. Això implica també una obertura interna, una aposta per la cohesió territorial i una obertura per altres formes

d'expressió de la catalanitat i de la identitat que no són necessàriament metropolitanes. Assumir la diversitat profunda, interna, de la nació, enfortirà també el projecte nacional perquè el farà més viu i més actual, és a dir, més comprensible.

Construir infraestructures, millorar el transport, dignificar els barris, simplificar els tràmits administratius és, entre altres mesures, una forma pràctica de construcció nacional. Un país equilibrat, en xarxa, amb oportunitats arreu, que permeti a la totalitat de la ciutadania construir el seu projecte vital visqui on visqui, un territori cohesionat, reforçarà també la cohesió nacional.

Per això no n'hi ha prou d'obrir-se al món i a la nova immigració. Catalunya ha de fer una obertura nacional a tot el seu interior, a la resta del territori del Principat. Fins ara, amb l'excepció, recentíssima i encara no plena, del fet casteller o la calçotada, tots els referents col·lectius, les icones nacionals de l'imaginari català, pertanyen exclusivament a la Catalunya Vella, talment com si aquest fos no sols el territori més nacional, sinó l'únic digne pròpiament d'aquest nom.



A més de la capital, Catalunya és Montserrat, la plana de Vic, l'Empordà, la Cerdanya, el Montseny, la Costa Brava, la sardana, el Turó de l'Home, el Puigmal i gairebé prou. De vegades fa l'efecte, fins i tot, que, per a alguns catalans, Catalunya s'acabi a Sitges. Hi ha una simplificació

paorosa de la catalanitat referencial, reduïda a un àmbit limitat, a la qual costa molt d'imaginar *també*, com a elements propis de la catalanitat, amb categoria de simbòlics, el Montsec o el Montsant, els Ports o el Delta, la jota o la boira de Lleida i la seva plana. La Catalunya real no és només la del “nosaltres”, sinó també la del “naltros”, el “natros” o el “naltres”, per dir-ho d'alguna manera.

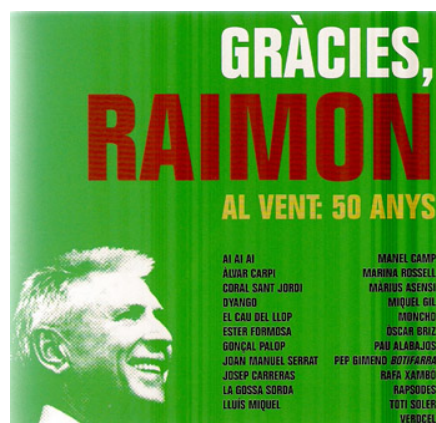


La nació cultural



La catalana és una nació cultural d'un col·lectiu humà que comparteix majoritàriament llengua i cultura, en un àmbit territorial que va més enllà d'unes fronteres administratives i que malda, en un oceà de dificultats, per projectar-se internacionalment com a cultura diferenciada. Una cultura és una llengua, un sistema de valors, un patrimoni acumulat i viu, un esperit emprenedor, una riquesa creativa, una aspiració a la qualitat i a l'excel·lència, elements amb els quals et pots familiaritzar lliurement.

També cal, doncs, una obertura real al conjunt de territoris de l'àmbit cultural català. Perquè ni Catalunya, ni la cultura catalana, serien el que ara són, ni s'entendria el que són, ni serien del tot, sense Ramon Llull, Ausiàs March, Joanot Martorell, l'Estellés i l'Ovidi, Raimon i Maria del Mar, Al Tall i Miquel Gil, el Misteri d'Elx i el Cant de la Sibila, Obrint Pas i Antònia Font, Eliseu Climent, Joan Francesc Mira i Baltasar Porcel, les bandes de música, les fogueres o els cavalls per Sant Joan, Antoni Miró, Miquel Barceló i el Canigó mateix.



119

En realitat, aquesta nació cultural comparteix molt més que llengua i cultura, comparteix clarament unes relacions comercials intensíssimes (bàsicament són uns territoris que es compren i es venen entre ells) i una mateixa estructura econòmica molt basada en una combinació de petites i mitjanes empreses amb algunes multinacionals, molt centrada en determinats clústers empresarials com el de la ceràmica, el químic i el plàstic, l'agroalimentari, biotecnològic o el turisme, per citar-ne només uns quants.

La nació en construcció és també l'obertura cap a una idea nacional que tingui la capacitat de traslladar els nexes existents i latents al llarg i ample de tot el territori cultural, bo i superant el romanticisme catalanesc, ancorat,

encara, en els discursos fraternals de la renaixença, totalment al marge de la modernitat i la realitat política, econòmica i social d'avui. Una realitat que necessita, més que no pas retòriques caduques sense conseqüències positives sobre la quotidianitat, suports a les persones emprenedores i als nous projectes empresarials, impuls a la creativitat i a la recerca, bo i aprofitant una posició geoestratègica privilegiada que hauria de permetre ser la porta d'entrada i sortida de mercaderies d'arreu del món a Europa.

Per a aquesta darrera aposta és clau condicionar la política de transports europea en una línia favorable a l'eix mediterrani d'infraestructures. Connectar tots els ports i aeroports del mediterrani amb una línia ferroviària de mercaderies d'ample europeu, per exemple, és clau per un creixement econòmic sostingut i sostenible, és clau per a la internacionalització i per col·locar les nostres mercaderies en un temps rècord arreu del món les 24 hores del dia, els 7 dies de la setmana. En això hi coincideixen tots els responsables d'aquestes infraestructures, els empresaris valencians, els de Catalunya i les institucions.

Gran eix ferroviari europeu



Hi ha una quarta obertura nacional, encara, que s'ha de fer: la que correspon a una societat nacional molt plural internament. No tots els catalans som iguals, ni ens agrada el mateix, ni tenim els mateixos gustos, conviccions o preferències. Hi ha catalans que no són catòlics, sinó protestants, o musulmans., budistes, jueus, agnòstics o ateus. N'hi ha que no són del Barça, sinó de l'Espanyol, del Nàstic o del Sant Andreu i, fins i tot, alguns són de més d'un equip alhora. N'hi ha a qui no agrada el pa amb tomàquet. I són catalans. Tant com els que, en lloc de ser de Manresa, Girona o Puigcerdà, són de La Fatarella, Torregrossa o Rodonyà. La nova Catalunya no arribarà només amb vehicle propi, entrant a la capital pels

túnels de Vallvidrera. També vindrà amb metro des de l'àrea metropolitana, per autopista i amb trens de rodalies o regionals, arribats de comarques.

Una societat nacional diferenciada és integrada per persones, amb emocions i somnis. Una nació és viva quan encara conserva la capacitat d'indignar-se, de reaccionar i de commoure's. I la catalana té la capacitat de ser un poble viu, una nació en moviment, una pàtria en marxa. Una nova nació catalana. Catalana com a l'època de la Renaixença, de Mossèn Cinto, de Macià o de Companys. Catalana com els milers i milers de rodríguez i martínez i Pérez i tutti quanti que ja van fer d'aquesta terra el seu país. I els mohameds i els brahim i els sahoka i les fàtima i les najats i les malikes i els naveed i tots els que han trobat a Catalunya, allò que no els va poder donar la terra d'origen.

Un país es construeix des de totes les ideologies democràtiques i, per això, és més important d'estendre la consciència nacional i el sentit de pertinença, eixamplar-ne la base, més que no pas radicalitzar els convençuts.

El paraigua ha ser fàcilment identificable, però alhora ha de ser prou espaiós com perquè s'hi aixoplugui el màxim nombre possible de persones, perquè ningú no es quedi a la intempèrie. Tan espaiós com per donar-hi cabuda a la diversitat de vides, projectes i cognoms que inclou una simple guia telefònica. Però no pas la de fa setanta anys, quaranta o fins i tot només vint, sinó la d'avui, la guia telefònica de la societat catalana de principis del segle XXI.

121



Bibliografia

- AUTORS DIVERSOS, “*Els altres andalusos*”, L’Esfera dels Llibres, Barcelona, 2005.
- BILLING, MICHAEL, “*Nacionalisme banal*”, Publicacions de la Universitat de València, 2006.
- CABRERA, LLUÍS, “*Catalunya serà impura o no serà*”, Pòrtic, Barcelona, 2010.
- CANDEL, FRANCESC, “*Els altres catalans*”, Edicions 62, Barcelona, 2002.
- CANDEL, FRANCESC “*Encara més sobre els altres catalans*”, Curial, Barcelona, 1973,
- CAROD-ROVIRA, JOSEP-LLUÍS, “*La nova Catalunya*”, Edicions 62, Barcelona, 2003.
- CAROD-ROVIRA, JOSEP-LLUÍS, “*2014*”, Mina Grup 62, Barcelona, 2008
- CAROD-ROVIRA, JOSEP-LLUÍS, “*El patriotisme social, motor de construcció nacional*”, Generalitat de Catalunya, 2007.
- MAALOUF, AMIN, “*Les identitats que maten*”, La Campana, Barcelona, 1999.
- PERNAU, GABRIEL, “*El somni català*”, La Campana, Barcelona, 1995.